

Henk Huizenga
Rolf Robbe

Competentiegericht taalonderwijs

Wolters
Noordhoff

Competentiegericht taalonderwijs

Competentiegericht taalonderwijs

Henk Huizenga

Rolf Robbe

Eerste druk

Wolters-Noordhoff Groningen | Houten

Ontwerp omslag: Lynck + Zoon, Groningen
Omslagillustratie: PhotoDisc
© John Welling

Wolters-Noordhoff bv voert voor het hoger onderwijs de imprints Wolters-Noordhoff, Stenfert Kroese, Martinus Nijhoff en Vespucci.

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Wolters-Noordhoff bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@wolters.nl

2 3 4 5 / 09 08 07

© 2005 Wolters-Noordhoff bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van korte gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro). Voor het overnemen van niet-korte gedeelte(n) dient men zich rechtstreeks te wenden tot de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-85218-4
ISBN 978-90-01-75769-4
NUR 842

‘Competentiegericht’ lijkt tegenwoordig een toverwoord waar je niet meer omheen kunt als je studenten wilt opleiden. Dat geldt ook of misschien wel juist voor Pabo’s, waar de instroom steeds diverser wordt en studenten via allerlei trajecten kunnen studeren. Er is bovendien veel voor te zeggen de elders verworven kennis en ervaringen van studenten te honoreren en hun opleiding erbij te laten aansluiten. Dat zorgt voor een betere aansluiting tussen de studenten, hun werk en de opleiding en levert zo betere lesgevers op. Het vraagt van docenten wel een andere kijk op hun werk.

Competentiegericht taalonderwijs biedt docenten Nederlands een mogelijkheid studenten competentiegericht op te leiden in de taaldidactiek. Dat doen we door een goede aansluiting te zoeken tussen enerzijds het werken in de praktijk van de stageschool en anderzijds de daarvoor noodzakelijk kennis en vaardigheden. Door het competentieniveau van de student steeds zorgvuldig bij te houden, ontstaat een gerichte en efficiënte manier van leren. De aansluiting bij de verschillende beginsituaties van studenten bevordert ook hun motivatie.

De gekozen aanpak waarborgt dat studenten met voldoende achtergrondkennis de praktijk in gaan en die praktijk weten aan te sturen en te verantwoorden vanuit de theorie. Door accent te leggen op het reflecteren op de praktijksituatie en door het formuleren van nieuwe leervragen voorkomen we dat studenten blijven steken op het handelingsniveau. De scorelijsten waarmee het niveau van studenten kan worden vastgesteld, vormen daarbij een onmisbaar instrument.

Voor alle deelgebieden van de domeinen van de Nederlandse taal zijn voorbeeldactiviteiten beschreven aan de hand van de meest gangbare taalmethoden. Daarin wordt ook steeds een korte theoretische verantwoording van het deelgebied gegeven. Het werken met methoden geeft studenten houvast bij het vormgeven van hun praktijk en vormt een uitgangspunt om verder te gaan met het zelf bedenken van didactische routes. Dat geldt ook voor de bredere verantwoording van het (school)vak Nederlands in het eerste deel van het boek. De theorie in *Competentiegericht taalonderwijs* is vooral gericht op het uitvoeren in de praktijk en sluit aan bij het eerste competentieniveau. Voor de hogere competentieniveaus worden steeds aanwijzingen geformuleerd en bronnen vermeld. Een belangrijke verzameling bronnen vormt de reeks Taal en didactiek.

We hopen dat we docenten Nederlands op de Pabo’s met dit boek een instrument in handen geven om studenten op passende en actuele wijze de nodige kennis bij te brengen van het zo belangrijke vakgebied van de Nederlandse taal.

Henk Huizenga
Rolf Robbe
Zwolle, zomer 2004

Inhoud

Inleiding 11

Studiewijzer: portfolio 13

Deel 1

Theorie 18

- 1 **Taal in het onderwijs** 21
  - 1.1 Taal in het (school)leven 22
  - 1.2 Belang van taalonderwijs 23
  - 1.3 Taak van de basisschool bij taalonderwijs 25
  - 1.4 Taal bij andere vakken 26Opdracht 29

- 2 **Onderwijs in taal** 31
  - 2.1 Traditioneel taalonderwijs 32
  - 2.2 Thematisch en geïntegreerd taalonderwijs 38
  - 2.3 Interactief taalonderwijs 41
  - 2.4 Nederlands als tweede taal (NT2) 44Opdracht 46

- 3 **Taak voor de leerkracht** 47
  - 3.1 Een taalles 48
  - 3.2 Reflecteren op een taalles 48
  - 3.3 Vakspecifieke en algemene competenties 50Opdracht 53

- 4 **Taaldidactische competenties** 55
  - 4.1 Negen aspecten van taalcompetenties 56
  - 4.2 Beschrijving van de niveaus in taalcompetenties 57
  - 4.3 Het uitvoeringsniveau 59Opdracht 61

Deel 2

De lessen 62

- 5 **Taal en kleuters** 65
  - 5.1 Wat is taal bij kleuters? 66
  - 5.2 Wat leren kleuters bij taalactiviteiten? 66
  - 5.3 Hoe motiveer je kleuters? 67
  - 5.4 Hoe geef je instructie? 67
  - 5.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 68
  - 5.6 Welke materialen gebruik je? 69
  - 5.7 Hoe controleer je het resultaat van de les? 69
  - 5.8 Voorbeeld van een les rond taal bij kleuters 70Opdrachten 74

- 6 Aanankelijk lezen 75**
- 6.1 Wat houdt onderwijs in aanankelijk lezen in? 76
  - 6.2 Wat leren kinderen bij aanankelijk lezen? 76
  - 6.3 Hoe motiveer je de kinderen? 78
  - 6.4 Hoe geef je instructie? 79
  - 6.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 80
  - 6.6 Welke materialen heb je nodig? 81
  - 6.7 Hoe controleer je het leerresultaat? 81
  - 6.8 Voorbeeld van een les aanankelijk lezen 82
Opgaven 90
- 7 Technisch lezen 91**
- 7.1 Wat houdt onderwijs in technisch lezen in? 92
  - 7.2 Wat leren kinderen bij technisch lezen? 92
  - 7.3 Hoe motiveer je de kinderen? 93
  - 7.4 Hoe geef je instructie? 93
  - 7.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 94
  - 7.6 Welke materialen heb je nodig? 95
  - 7.7 Hoe controleer je het leerresultaat? 96
  - 7.8 Voorbeeld van een les technisch lezen 96
Opgaven 105
- 8 Begrijpend lezen 107**
- 8.1 Wat is onderwijs in begrijpend lezen? 108
  - 8.2 Wat leren kinderen er? 108
  - 8.3 Hoe motiveer je de kinderen? 109
  - 8.4 Hoe geef je instructie? 109
  - 8.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 110
  - 8.6 Welke materialen gebruik je? 111
  - 8.7 Hoe controleer je het resultaat van de les? 111
  - 8.8 Voorbeeld van een les begrijpend lezen 112
Opgaven 120
- 9 Spelling 121**
- 9.1 Wat houdt spellingonderwijs in? 122
  - 9.2 Wat leren kinderen bij spelling? 122
  - 9.3 Hoe motiveer je de kinderen? 124
  - 9.4 Hoe geef je instructie? 125
  - 9.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 126
  - 9.6 Welke materialen heb je nodig? 127
  - 9.7 Hoe controleer je het leerresultaat? 127
  - 9.8 Voorbeeld van een spellingles 128
Opgaven 135
- 10 Stellen 137**
- 10.1 Wat houdt onderwijs in stellen in? 138
  - 10.2 Wat leren kinderen? 138
  - 10.3 Hoe motiveer je de kinderen? 139
  - 10.4 Hoe geef je instructie? 140
  - 10.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 142
  - 10.6 Welke materialen heb je nodig? 142
  - 10.7 Hoe controleer je het leerresultaat? 143
  - 10.8 Voorbeeld van een les stellen 144
Opgaven 149

- 11 Spreken en luisteren 151**
11.1 Wat is spreken en luisteren? 152
11.2 Wat leren kinderen bij spreken en luisteren? 152
11.3 Hoe motiveer je de kinderen? 153
11.4 Hoe geef je instructie? 153
11.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 154
11.6 Welke materialen heb je nodig? 155
11.7 Hoe controleer je het resultaat van de les? 155
11.8 Voorbeeld van een les rond spreken en luisteren 156
Opdrachten 160

- 12 Taalbeschouwing 161**
12.1 Wat houdt taalbeschouwing in? 162
12.2 Wat leren kinderen bij taalbeschouwing? 162
12.3 Hoe motiveer je de kinderen? 163
12.4 Hoe geef je instructie? 164
12.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 165
12.6 Welke materialen heb je nodig? 165
12.7 Hoe controleer je het leerresultaat? 166
12.8 Voorbeeld van een les taalbeschouwing 166
Opdrachten 172

- 13 Werken met boeken 173**
13.1 Wat is werken met boeken? 174
13.2 Wat leren kinderen bij werken met boeken? 174
13.3 Hoe motiveer je de kinderen? 175
13.4 Hoe geef je instructie? 176
13.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 177
13.6 Welke materialen gebruik je? 177
13.7 Hoe controleer je het resultaat van de les? 178
13.8 Voorbeeld van een les werken met boeken 178
Opdrachten 183

- 14 Woordenschat 185**
14.1 Wat houdt onderwijs in woordenschat in? 186
14.2 Wat leren kinderen in een les woordenschat? 186
14.3 Hoe motiveer je de kinderen? 187
14.4 Hoe geef je instructie? 188
14.5 Welke werkvormen kun je gebruiken? 190
14.6 Welke materialen heb je nodig? 191
14.7 Hoe controleer je het leerresultaat? 192
14.8 Voorbeeld van een les woordenschat 192
Opdrachten 201

Appendix

- 1 Scorelijsten 202

Literatuuroverzicht 207

Register 209

Inleiding

Taal is overal. Als je om je heen kijkt of je oor te luisteren legt, als je naar je toetsenbord kijkt of naar dit boek, als je luistert naar je radio of je vriend, je hoeft er geen enkele moeite voor te doen om de bewijzen voor deze uitspraak overal om je heen te ontdekken.

Maar taal is er niet zomaar. Je maakt hem zelf door te spreken of te schrijven, je neemt taal tot je door te luisteren of te lezen. Met je taal kun je de werkelijkheid om je heen benoemen: dat is een boom, een Mercedes C200, een spannende film over de Amerikaanse Burgeroorlog. Je krijgt grip op die werkelijkheid, je kunt erover praten, schrijven en denken. Door taal kun je ook met iemand anders in contact komen, je kunt een gesprek voeren of elkaar een e-mail schrijven, je kunt msn-en of iemand interviewen, je kunt lachen om iemands belevenissen of meeleven met iemands verdriet. Door lezen, schrijven, spreken en luisteren kom je met elkaar in contact.

Al voordat je naar school gaat, leer je spreken en luisteren: thuis, met je ouders, je broertjes en zusjes of je vriendjes. Op school bouw je die vaardigheden systematisch uit en leer je bovendien – echt – lezen en schrijven. Eerst in het Nederlands, later ook in andere talen. Zonder die taalvaardigheden kun je eigenlijk niet zoveel. Je hebt ze nodig om te kunnen (over)leven in deze samenleving. Iemand zonder taal is eigenlijk niemand.

Niet voor niets is het leren van de Nederlandse taal een van de hoofddoelen van het onderwijs. Er wordt veel tijd en energie in gestoken. Er zijn speciale lessen in lezen, schrijven, spreken en luisteren. Er zijn methoden en leerboeken die de leerkracht precies vertellen wat hij moet doen en kan bereiken met begrijpend lezen, spelling, stellen of taalbeschouwing.

Zo leren kinderen in en buiten de school hun zegje te doen en hun mannetje te staan. Taal zorgt ervoor dat je je kunt bewegen in onze samenleving, dat je je plekje kunt innemen tussen de andere mensen.

Opbouw

Dit boek geeft een inleiding op het taalonderwijs op de basisschool. Je leert hoe je kinderen op de basisschool les kunt geven in de Nederlandse taal. Het legt je uit wat de eerste beginselen zijn van de didactiek van de Nederlandse taal. Je leert met dit boek lessen geven in alle gebieden van de Nederlandse taal, in eerste instantie aan de hand van een methode, later steeds vaker door zelf routes te bedenken en aan te passen aan de situatie in je klas. Je krijgt alle noodzakelijke informatie over het taalonderwijs om die lessen te kunnen verzorgen.

We werken met vier niveaus. Op niveau 1 gaat het erom dat je taalactiviteiten kunt verzorgen aan de hand van een methode. Daar ligt het begin van een leerproces voor jezelf. Als je een volwaardige leerkracht wilt zijn, zul je ook zelf je lessen moeten kunnen bedenken, compleet met doelen, uitleg, werkvormen en opdrachten en een manier om na te gaan wat kinderen van je lessen hebben geleerd. Dat is niveau 2. Maar er is meer. Je moet ook rekening kunnen houden met de verschillen tussen kinderen, met hun manier van leren, hun interesses en leertempo. Dat is niveau 3. Het streven is nog

een niveau verder te komen. Op niveau 4 kun je zelf series samenhangende activiteiten bedenken en uitvoeren. Dat zijn talige activiteiten maar ook activiteiten waarin taal een centrale rol speelt bij andere vakken, zodat kinderen niet alleen veel taalvaardigheid leren maar ook lesstof van bijvoorbeeld aardrijkskunde of natuuronderwijs. Dit boek leidt je leerproces in de richting van niveau 2 en hoger. We gaan uit van wat jij al kunt en weet. Niet iedereen start dus op hetzelfde niveau. Dat ligt aan je eerdere ervaringen en opleiding.

Leeswijzer

Met het doorwerken van dit boek leg je de basis voor het geven van taalonderwijs. Je kunt ermee nagaan hoe het staat met de competenties die je nodig hebt om taalonderwijs te geven. Een competentie is een geheel van kennis, inzicht en vaardigheden om in een bepaalde klas een les te kunnen geven. Als je in beeld hebt wat je wilt leren, kun je insteken op het niveau dat bij jou past.

Voordat je gaat vaststellen op welk niveau je nu zit, is het verstandig eerst hoofdstuk 1 te lezen over de plaats en functie van taal in het onderwijs: wat is taal, wat leren kinderen in de taallessen en waarom. Ook hoofdstuk 2 is belangrijk: we bespreken wat je nodig hebt om taallessen te kunnen geven. Daarna kun je in hoofdstuk 3 lezen welke competenties van belang zijn; je hebt algemene competenties die voor het lesgeven als geheel belangrijk zijn en je hebt taalcompetenties die vooral bij taallessen aan de orde zijn. Met de tests die je in bijlage 1 vindt, kun je nagaan op welk beheersingsniveau van de taaldidactiek je zit en welke stappen je moet zetten om verder te komen. In deel 2 staan voorbeeldlessen op niveau 1 van alle gebruikelijke onderdelen van het schoolvak Nederlands op de basisschool. Die voorbeeldlessen helpen je om niveau 1 te beheersen: je bent dan in staat om op de verschillende gebieden van de Nederlandse taal lessen te geven aan de hand van een methode. Daarmee zet je een leerproces in dat verder voert naar hogere niveaus. Dat leerproces staat dan ook centraal in dit boek: kan ik al die taallessen geven, wat moet ik leren om zover te komen en wat moet ik erbij leren om een volgend niveau te bereiken?

Om dat leerproces te sturen en bij te houden introduceren we hierna eerst de portfolio. Dit is een map waarin je gegevens verzamelt waarmee je aan anderen kunt laten zien wat je kunt op het gebied van het verzorgen van taalonderwijs, bijvoorbeeld lesschema's, video's, lesbeoordelingen en reflecties. Bij elk hoofdstuk krijg je een aanwijzing om je portfolio te vullen. Doorgaans zal dat gebeuren in de vorm van opdrachten die gekoppeld zijn aan je stage, soms vind je opdrachten die je ook los van je stage kunt uitvoeren. Je vult je portfolio aan de hand van die opdrachten. Met de resultaten van de opdrachten kun je je leerproces verantwoorden en illustreren.

Vooraf bespreek je met je docent wat je in je portfolio opneemt om aan te tonen dat je op niveau 1 zit. Samen met je docent stel je achteraf aan de hand van je portfolio vast of je op niveau 1 zit en wat je moet doen om een niveau hoger te komen. In je portfolio vermeld je aanwijzingen hoe je verder kunt werken naar niveau 2 en hoger.

Als je met dit boek aan de slag gaat, lukt het je gaandeweg steeds beter taalactiviteiten te verzorgen. Je leert meer over taalonderwijs en wordt vaardiger in het geven van taallessen. Dat is het doel van dit boek. Het is belangrijk dat je dat voortgaande leerproces in kaart brengt. Zo kun je bewust werken aan je eigen leerdoelen en je kunt aan anderen (je docent of stagebegeleider) aantonen wat en hoe je leert. Daarvoor is de portfolio bestemd. Deze geeft een overzicht en een demonstratie van de dingen die je hebt gedaan en geleerd. Bij elk hoofdstuk staan onderdelen om in je portfolio te stoppen. Aan de hand daarvan kun je je leerproces illustreren of demonstreren. Je herkent onderdelen die je in je portfolio kunt verwerken aan het mapsymbool: . Daar lees je precies wat je moet doen.

Wat stop je in je portfolio? Aan het eind van de hoofdstukken in deel 1 staan opdrachten. Wanneer je deze uitwerkt, kun je duidelijk maken dat je begrijpt vanuit welk kader je taalonderwijs geeft. In de loop van dit boek voer je verder een aantal opdrachten uit in je stage. Je doet daarvan verslag of je maakt er een video-opname van. Je schrijft een reflectie op die activiteit en op je eigen leren: Wat deed ik goed, wat minder, wat heeft me geholpen of belemmerd, wat zijn mijn nieuwe doelen en hoe ga ik die bereiken? Vervolgens geef je aan of je de competentie beheerst en formuleer je eventueel nieuwe leerpunten.

In je portfolio laat je zo zien hoe je aan het leren bent en wat je geleerd hebt. Het is een presentatieportfolio.

In *Competentiegericht taalonderwijs* werken we in eerste instantie naar beheersingsniveau 1: je kunt taallessen geven aan de hand van een methode. Het kan natuurlijk zijn dat je dat niveau al beheerst doordat je dat elders al geleerd hebt. Je kunt zelf nagaan of je dat niveau beheerst met de tests in bijlage 1. Overleg met je docent is dan wel noodzakelijk: die moet uiteindelijk vaststellen hoe je kunt aantonen dat je inderdaad voldoende competent bent op dat niveau.

Als je niveau 1 – al – hebt bereikt, helpen de doorverwijzingen bij elk hoofdstuk en elke voorbeeldles je naar een volgend niveau. In de aanwijzingen voor het samenstellen van de portfolio staat welke stappen je kunt zetten om naar niveau 2 en verder door te groeien.

Start

- Leg een map aan waarin je de uitwerking van de opdrachten kwijt kunt: lesschema's, werkbladen, een video, enzovoort.
- Zorg voor een overzichtelijke inhoudsopgave die je steeds weer aanvult zodra je iets toevoegt aan je portfolio.
- Zet de datum bij de onderdelen die je toevoegt.
- Maak een afspraak met je begeleider/docent voor een eerste gesprek. Maak in dat gesprek afspraken over de inhoud van je portfolio en de gesprekken die je met elkaar gaat voeren. Je kunt daarbij gebruikmaken van de opdrachten bij hoofdstuk 1 en 2 en de voorbeeldlessen.
- Geef bij een gesprek vooraf aan of het gaat om een begeleidingsgesprek of om een beoordeling.

- Als je werkt met een elektronische portfolio gelden dezelfde voorwaarden maar dan vertaald naar de digitale leeromgeving. Geef je meelezende docent en eventuele anderen (stagebegeleider, medestudent) de bevoegdheid om in je portfolio te lezen.

Hierna vind je per hoofdstuk de opdrachten vermeld die je in je portfolio kunt stoppen. Welke jij hiervan kiest, overleg je dus vooraf met je docent.

Onderdelen portfolio bij deel 1

Hoofdstuk 1

Opdracht 1.1

Geef een les met behulp van een methode voor wereldoriëntatie en besteed daarbij speciale aandacht aan de mogelijkheden om de taalvaardigheid van kinderen te ontwikkelen. Maak een verslag van de les en neem dat op in je portfolio. Geef in je verslag aan welke taalaspecten je hebt ontwikkeld.

Hoofdstuk 2

Opdracht 2.1

Ga op je stageschool na welke taalmethode ze daar gebruiken en

- welke soort methode het is;
- welke leerlijnen erin worden verantwoord;
- welke mogelijkheden de methode biedt voor interactief onderwijs en voor thematisch werken;
- hoe de methode aansluiting zoekt bij andere schoolvakken;
- hoe ze het NT2-onderwijs aanpakken.

Maak hiervan een kort verslag (2 A4-tjes) en neem dat op in je portfolio.

Hoofdstuk 3

Opdracht 3.1

Lees een verhaal voor in een zelf te kiezen groep. Je kunt eventueel een prentenboek gebruiken. Praat kort met de kinderen over het verhaal. Reflecteer op deze activiteit aan de hand van de twintig vragen uit hoofdstuk 3, paragraaf 3.2.

Neem de reflectie op in je portfolio.

Hoofdstuk 4

Opdracht 4.1

Ga na op welk competentieniveau jij op dit moment functioneert. Gebruik daarvoor de scorelijsten uit bijlage 1 achter in dit boek. Neem een beargumenteerde niveauaanduiding op in je portfolio. Betrek ook je werksituatie bij de inschatting van je niveau.

Vul achter elke uitspraak op de scorelijsten in in hoeverre jij denkt die taak te beheersen.

We richten ons vooral op de taaldidactische competenties, al zul je de algemene competentie ook terugvinden in de lijsten. Steeds komt de reflectie op de competentie terug: jouw visie op taal en de verantwoording van de gemaakte keuzes ook vanuit de theorie.

Vul het schema in naar aanleiding van één les of – beter – een aantal lessen. Laat dat ook doen door je stagebegeleider. Je moet op alle onderdelen voldoende scores (meer dan twee bolletjes) om deze competentie te beheersen.

Onderdelen portfolio bij deel 2

In deel 2 beschrijven we voorbeelden van tien methodelessen over onderdelen van de Nederlandse taal:

- 1 Taalactiviteiten bij kleuters (hoofdstuk 5)
- 2 Aanvankelijk lezen (hoofdstuk 6)
- 3 Technisch lezen (hoofdstuk 7)
- 4 Begrijpend lezen (hoofdstuk 8)
- 5 Spelling (hoofdstuk 9)
- 6 Stellen (hoofdstuk 10)
- 7 Spreken en luisteren (hoofdstuk 11)
- 8 Taalbeschouwing (hoofdstuk 12)
- 9 Werken met boeken (hoofdstuk 13)
- 10 Woordenschatontwikkeling (hoofdstuk 14).

Naar aanleiding van die voorbeelden kun je zelf een methodeles verzorgen in je stagegroep. Bij de beschrijving van de lessen geven we eerst kort aan wat dit onderdeel inhoudt. Daarna bespreken we een les uit een gangbare methode met een toelichting en een korte didactische route.

Kies in overleg met je docent welke lessen je gaat verzorgen om aan te tonen dat je op niveau 1 zit. Je geeft deze lessen vervolgens tijdens je stage.

Stel je portfolio als volgt samen:

- 1 Bewijs dat je op niveau 1 zit door van elke afgesproken les een didactische route of lesschema met commentaar van je stagebegeleider toe te voegen en zo mogelijk een video.
- 2 Voeg van elke uitgevoerde les een reflectie toe aan de hand van de twintig vragen uit hoofdstuk 3, paragraaf 3.2 (vgl. De Munnik, 2002, p. 75).
- 3 Geef bij elke les aan in hoeverre deze les je heeft geholpen om op niveau 1 te komen door voor dit onderdeel van de taal de lijst Competentieniveau 1 Werken met een methode (zie tabel B.1, bijlage 1) in te vullen. Neem de ingevulde lijst met een toelichting op in je portfolio.
- 4 Bepaal na het geven van alle afgesproken lessen welke leerpunten je nog hebt om dit niveau goed te beheersen.
- 5 Bepaal na het geven van alle afgesproken lessen wat jij nodig hebt om op het volgende niveau te kunnen functioneren. Dat volgende niveau is: Zelf een didactische route ontwerpen om kinderen verder te ontwikkelen in de verschillende domeinen van Nederlands. Vul hiervoor de lijst Competentieniveau 2 (tabel B.2) uit bijlage 1 in. Neem de ingevulde lijst met een toelichting op in je portfolio. Formuleer vervolgens voor jezelf leerpunten waaraan je wilt werken om op niveau 2 te komen.
- 6 Maak een afspraak met je docent om je portfolio te laten beoordelen. In dat gesprek kun je je resultaten presenteren. De docent bepaalt vervolgens of je inderdaad op niveau 1 zit.

Doorgroeien naar niveau 2 en verder

Als je niveau 1 beheerst, kun je verder naar het volgende niveau. Spreek met je docent af wat je moet doen om aan te tonen dat je op niveau 2 kunt werken. Ga hierbij uit van je leerpunten die je hiervoor bij punt 5 hebt geformuleerd. Het ligt voor de hand om op dezelfde wijze als voor niveau 1 af te spreken voor welke onderdelen je nu zelf lessen gaat ontwerpen en verzorgen. Ook nu leg je daarvan op de volgende manier een portfolio aan:

- Neem punt 5 uit de portfolio voor niveau 1 op.
- Spreek af in welke onderdelen je lessen gaat verzorgen:
  - Taalactiviteiten bij kleuters
  - Aanvankelijk lezen
  - Technisch lezen
  - Begrijpend lezen
  - Spelling
  - Stellen
  - Spreken en luisteren
  - Taalbeschouwing
  - Werken met boeken
  - Woordenschatontwikkeling.
- Ontwerp een didactische route voor elke afgesproken les en verzorg de les in je stage.
- Neem van elke les een didactische route of lesschema op en voeg het commentaar van je stagebegeleider toe en zo mogelijk een video. Voor bronnen die je verder kunnen helpen bij het ontwerpen van didactische routes kun je de verwijzingen gebruiken uit de oriëntatiedelen bij elke voorbeeldles op niveau 1.
- Reflecteer op elke les aan de hand van de twintig vragen uit hoofdstuk 3, paragraaf 3.2 (vgl. De Munnik, 2002, p. 75).
- Beschrijf na het geven van alle afgesproken lessen aan welke leerpunten je verder wilt werken om dit niveau goed te beheersen. Gebruik hiervoor de lijst Competentieniveau 2 Zelf lessen ontwerpen (tabel B.2) uit bijlage 1.
- Bepaal na het geven van alle afgesproken lessen wat je nodig hebt om op niveau 3 Adaptief werken te kunnen werken. Vul hiervoor de lijst Competentieniveau 3 (tabel B.3) uit bijlage 1 in. Neem de ingevulde lijst met een toelichting op in je portfolio. Formuleer vervolgens voor jezelf leerpunten waaraan je wilt werken om op niveau 3 te komen.

Op dezelfde wijze kun je voor het werken aan Competentieniveau 3 Adaptief werken en eventueel Competentieniveau 4 Lessenseries en thematisch werken zelf een voorstel formuleren en in overleg met je docent uitvoeren.

Theorie

1

- 1 **Taal in het onderwijs** 21
- 2 **Onderwijs in taal** 31
- 3 **Taak voor de leerkracht** 47
- 4 **Taaldidactische competenties** 55

In dit boek gaat het voor een belangrijk deel over lesgeven met behulp van een taalmethode. Dat is geen kwestie van een lesje afdraaien of slaafs de methode volgen. Om een methode goed te kunnen hanteren, moet je erboven staan, weten wat de uitgangspunten van een methode zijn en welke didactische principes de auteurs voorstaan. Daarom willen we in dit boek eerst kijken naar een aantal algemene zaken rond het taalonderwijs, voor we ons richten op het gebruik van een taalmethode. Om goed taalonderwijs te kunnen verzorgen, moet je weten waarom we kinderen speciaal lesgeven in taal, wat taalonderwijs precies inhoudt en wat de taak van de leerkracht is bij het taalonderwijs. In het

eerste deel van dit boek zullen we daar aandacht aan besteden. Eerst gaan we in op de vraag waarom we kinderen apart taalonderwijs geven. Vervolgens bespreken we in hoofdstuk 2 de verschillende visies die er zijn op het onderwijs in taal; ook komen de verschillende onderdelen van het taalonderwijs aan de orde. In het derde hoofdstuk gaan we wat specifiek in op de taak van de leerkracht en in hoofdstuk 4 beschrijven we de competenties die je nodig hebt voor het geven van taalonderwijs.

SUPER DIRECT
Deze twee

Schepers vergeet eerste titel

ROMARI WEGGAA

bouw do...

Leger

Taal in het onderwijs

1

- 1.1 Taal in het (school)leven
- 1.2 Belang van taalonderwijs
- 1.3 Taak van de basisschool bij het taalonderwijs
- 1.4 Taal bij andere vakken

Leerdoelen

- Je kunt aangeven wat de functie is van taal in het dagelijks leven.
- Je kunt aangeven welke argumenten er zijn om apart onderwijs in taal te verzorgen.
- Je weet wat de functie is van de kerndoelen.
- Je weet wat het hoofddoel voor het taalonderwijs is.
- Je kunt voorbeelden geven hoe er op de basisschool bij andere vakken aan de vergroting van de taalvaardigheid gewerkt wordt.
- Je kunt in de tekst aangeven welke moeilijkheden in taalgebruik taalzwakke kinderen kunnen tegenkomen.

Als je straks gaat lesgeven op de basisschool, wil je graag dat de kinderen een les interessant vinden, dat ze er iets van opsteken en dat ze het als het even kan ook nog leuk vinden. Hoe doe je dat als je een les wilt geven over bijvoorbeeld bezittelijke voornaamwoorden als mijn, jouw of haar? Je kunt kiezen voor motiverende werkvormen, aansprekende voorbeeldzinnen of speelse oefeningen, maar dat zijn uiteindelijk allemaal kunstgrepen die je toepast om de leerinhoud aantrekkelijk te maken. Kinderen leren natuurlijk het best als ze écht belangstelling hebben voor het onderwerp van je les of als ze ervan doordrongen zijn dat het zinvol is om iets te leren. Als je kinderen op de een of andere manier kunt duidelijk maken waarom ze moeten weten wat een bezittelijk voornaamwoord is, dan heb je voldaan aan een belangrijke voorwaarde voor een goede les. Je zou bijvoorbeeld kunnen zoeken naar teksten uit het dagelijks leven waarin kennis van het bezittelijk voornaamwoord handig is. Als die niet voorhanden zijn, kun je kinderen confronteren met zinnen waarin kennis van het begrip bezittelijk voornaamwoord belangrijk is, zoals in *Jouw veter is los*. Je kunt ook op de speelse toer gaan en de kinderen zinnnetjes voorschotelen als *Toen mijn mijn ontplofte, verschroei de haar haar*.

Je kunt aan deze voorbeelden al ongeveer zien wat je nodig hebt om goed taalonderwijs te kunnen geven:

- *je eigen taalvaardigheid*: Weet je zelf wat een bezittelijk voornaamwoord is, hoe je dat kunt herkennen en wat je ermee kunt? Denk hierbij ook aan je eigen kennis van zinsontleden, de spelling of begrijpend lezen. Je moet zelf de Nederlandse taal behoorlijk goed beheersen om er les in te kunnen geven.
- je kennis van de didactiek van de Nederlandse taal: Hoe geef je les in taal, wat zijn belangrijke onderwerpen, hoe leg ik die uit, welke methoden zijn er? We noemen dit de *taaldidactische competenties*.
- je vaardigheid in lesgeven in het algemeen: Heb je goed overzicht, kun je goed doelen stellen en ernaar werken, heb je aandacht en belangstelling voor kinderen? We noemen dit de *algemene competenties*. Je hebt ze nodig bij alle lessen, dus ook bij taallessen.

We gaan nu eerst in op jouw kennis van de didactiek van het Nederlands. In de hoofdstukken 5 tot en met 14 van deel 2 zullen we daarop gedetailleerder per deelgebied ingaan. Eerst komen de functie van taal en de rol van het taalonderwijs in algemene zin aan de orde.

1.1 Taal in het (school)leven

Taal speelt ontegenzeggelijk een belangrijke rol in het dagelijks leven. We praten, kletsen, redeneren, discussiëren, schrijven, chatten, mailen en communiceren wat af. Iemand die goed zijn woordje kan doen, wordt algemeen gewaardeerd en iemand die goed kan luisteren nog meer. Door middel van taal kunnen we contact maken met andere mensen. We kunnen onze mening geven, ons standpunt verdedigen, om een vuurtje vragen, of uitlegen wat de kortste weg naar het station is. Maar taal is niet alleen een *communicatiemiddel*, we kunnen de taal ook gebruiken als *expressiemiddel*. We proberen ons van anderen te onderscheiden door iets op een originele manier te zeggen en een bijzondere woordkeuze kan ons plezier verschaffen als we luisteren naar een songtekst of een cabaretvoorstelling. Als we onze mening over het legaliseren van harddrugs of het afschaffen van de monarchie moeten geven, dan hebben we die niet altijd paraat. Al pratend en zoekend naar woorden krijgen we wat meer greep op de zaak. Op deze manier gebruiken we de taal ook als *een hulpmiddel om onze gedachten te ordenen* of dingen op een rijtje te zetten.

Op school heeft taal dezelfde functies als in het dagelijks leven. Taal is

- communicatiemiddel;
- expressiemiddel;
- hulpmiddel om gedachten te ordenen.

De juf of meester gebruikt taal om kinderen iets uit te leggen, de kinderen lachen om een mop die verteld wordt en als een kind moet uitleggen hoe hij een ingewikkelde som heeft opgelost, gebruikt hij de taal om de dingen op een rijtje te zetten.

Op de basisschool is de taal niet alleen een middel voor iets anders, maar er wordt ook lesgegeven in taal. De kinderen leren lezen, schrijven en spellen. Ze leren hoe je een persoonsvorm in een zin kunt vinden en de betekenis van het spreekwoord *De beste stuurlui staan aan wal*.

Waarom is het belangrijk op de basisschool speciale aandacht te besteden aan taal? Dat lees je in paragraaf 1.2. In paragraaf 1.3 gaan we in op de taak van de basisschool bij het taalonderwijs. Er komen vragen aan de orde als: Wat moeten kinderen precies leren op het gebied van taal en taalvaardigheid en welke vrijheid heb je als school om je taalonderwijs vorm te geven? In paragraaf 1.4 besteden we aandacht aan de rol van taal bij andere vakken.

1.2 Belang van taalonderwijs

Tijdens het opgroeien leren kinderen moeiteloos hun moedertaal. Ze hoeven er geen speciale inspanning voor te leveren. Al doende leren ze hun taal. In de normale interactie met hun omgeving maken kinderen zich de taal eigen. Ook ouders hebben geen nascholingscursus nodig om hun kinderen taal te leren. Ook al heb je nog zo'n beroerde vader of moeder, ze zijn altijd in staat om je de taal te leren. In alle situaties in het dagelijks leven waarin kinderen in contact komen met anderen ontwikkelen ze hun taalvaardigheid. Op straat, in de crèche, in de peuterspeelzaal, maar ook voor de televisie zijn kinderen bezig hun woordenschat en spreekvaardigheid te vergroten.

Als kinderen toch op zo'n natuurlijke manier hun taalvaardigheid ontwikkelen, dan kun je je afvragen of er op de basisschool wel zoveel tijd en energie gestoken moet worden in het taalonderwijs. Kunnen kinderen hun taalvaardigheid niet vergroten als ze bezig zijn met vakken als aardrijkskunde, verkeer, biologie, geschiedenis en techniek? Ook daar gebruiken ze taal: ze ontwikkelen hun woordenschat, schrijven verslagen, formuleren antwoorden op vragen of discussiëren over bepaalde onderwerpen. Wanneer je een taalles geeft, is het dus belangrijk dat het kinderen duidelijk wordt waaróm ze iets moeten leren. We zagen al dat kinderen moeten ervaren waarom bepaalde kennis nuttig is of waarvoor je een bepaalde taalvaardigheid kunt gebruiken. Als kennis of een vaardigheid voor kinderen functioneel is, zijn ze gemotiveerder om te leren. Dat is een argument: je hebt taal nodig om iets anders goed te kunnen doen.

Maar er zijn meer goede argumenten om apart onderwijs te geven in taal.

- 1 Niet alle kinderen kunnen zich zelfstandig een bepaald niveau van taalvaardigheid eigen maken.
- 2 Schriftelijke taalvaardigheid leren kinderen niet spontaan.
- 3 Op school leer je een ander soort taalgebruik dan in het dagelijks leven.
- 4 Bepaalde taalvormen leer je alleen met behulp van taalonderwijs.
- 5 Als je kinderen plezier in het lezen van boeken wilt bijbrengen, dan moet je daar apart aandacht aan besteden.

We bespreken ze kort.

Ad 1 Niet alle kinderen kunnen zich zelfstandig een bepaald niveau van taalvaardigheid eigen maken

Er zijn veel kinderen die niet het Standaardnederlands dat op de basisschool gebruikt wordt als moedertaal hebben. Ze spreken van huis uit Fries, Brabants, Marokkaans of Turks en komen soms op de basisschool voor het eerst in aanraking met het Nederlands. Dergelijke kinderen komen met een enorme achterstand de basisschool binnen en wanneer je daar niets aan doet, wordt die alleen maar groter. Ze kunnen eigenlijk niet goed deelnemen aan het onderwijs en de samenleving als ze niet eerst de taal goed leren beheersen. Bij anderstalige kinderen zul je bijvoorbeeld speciaal aandacht moeten

besteden aan elementaire communicatie of aan het vergroten van de woordenschat. Daarnaast zijn er ook taalzwakke kinderen, die moeilijk iets onder woorden kunnen brengen of moeite hebben met lezen en spellen. Ook deze kinderen hebben speciale begeleiding nodig.

Ad 2 Schriftelijke taalvaardigheid leren kinderen niet spontaan

De school is bij uitstek de plaats waar je leert lezen en schrijven. Kinderen leren wel spontaan spreken, maar de schriftelijke taalvaardigheid komt ze niet aanwaaien. Er zijn natuurlijk altijd kinderen die zichzelf leren lezen en schrijven, maar het gros van de kinderen heeft toch de hulp nodig van een leesmethode en een spellingmethode. Dat geldt zeker voor taalzwakke kinderen.

Ad 3 Op school leer je een ander soort taalgebruik dan in het dagelijks leven

Op school wordt Standaardnederlands gesproken. Dat is de officiële taal in Nederland die ook op de radio en de televisie gesproken wordt. Het Standaardnederlands is een andere taal dan je bijvoorbeeld op de markt of op het voetbalveld hoort. Het is een wat officiëlere taal, waar de nadruk meer ligt op goed formuleren en verzorgd spreken. Op school leer je de regels voor het Standaardnederlands. Je leert bijvoorbeeld dat je *hij heeft* moet zeggen en niet *hij heb* en dat je *jouw* in *jouw fiets* met een *w* schrijft, ook al hoor je hem niet. Ook zijn er bepaalde woorden en begrippen die in het dagelijks leven weinig gebruikt worden, maar die in de schooltaal belangrijk zijn. Woorden als *thema*, *samenvatting*, *persoonsvorm* zijn typisch woorden uit de schooltaal. Ook uitdrukkingen die minder gangbaar zijn, leren we op school. Uitdrukkingen als *over het paard getild zijn* en *veel noten op zijn zang hebben* zul je in het dagelijks leven niet vaak gebruiken, maar dankzij het taalonderwijs weet je wat ze betekenen. Op school leer je ook een bepaald begrippenapparaat om over taal te praten. Met behulp van woorden als *oorzaak*, *gevolg*, *onderwerp* en *zelfstandig naamwoord* kun je snel duidelijk maken hoe bijvoorbeeld een ingewikkelde zin in elkaar zit.

Al die regels, woorden en begrippen maakt een kind zich niet zo maar eigen. Daarvoor heb je de hulp van gericht taalonderwijs nodig.

Ad 4 Bepaalde taalvormen leer je alleen met behulp van het taalonderwijs

Er zijn niet veel kinderen die zonder hulp een goede brief kunnen schrijven, een samenvatting kunnen maken of een goede discussie voeren. Je leert het niet in het dagelijks taalgebruik en bij de verschillende vakken op de basisschool is er ook geen tijd voor. Daar gaat het erom dat je iets leert van de wereld om je heen en de taal is een communicatiemiddel. Als kinderen bij andere vakken brieven moeten schrijven of verslagen moeten maken, gaat het vooral om de inhoud en niet om de manier van verslagleggen. Binnen het taalonderwijs is er wel ruimte om kinderen de regels van bepaalde taalvormen bij te brengen.

Ad 5 Als je kinderen plezier in het lezen van boeken wilt bijbrengen, dan moet je daar apart aandacht aan besteden

Een belangrijke doelstelling van het taalonderwijs is kinderen plezier te laten beleven aan het lezen van boeken. Boeken bieden kinderen de mogelijkheid om weg te duiken in de wereld van een verhaal, om kennis te maken met andere mensen, met andere culturen of om in een spannend avontuur te ontsnappen aan de sleur van alledag. Kinderen kunnen plezier beleven aan verschillende genres jeugdliteratuur, zoals gedichten, sprookjes en prentenboe-

ken. Je kunt dat plezier in lezen alleen bevorderen als je kinderen op z'n minst in aanraking brengt met boeken. Daar heb je dus apart taalonderwijs voor nodig. Je kunt dat plezier in lezen nog verdiepen door gericht aandacht te besteden aan bijzonderheden van teksten.

1.3 Taak van de basisschool bij taalonderwijs

In paragraaf 1.2 hebben we gezien dat er duidelijke argumenten zijn om op de basisschool speciaal taalonderwijs te geven. Het is ook belangrijk dat je de aandacht voor taal niet laat opgaan in verschillende andere vakken. Nu heeft een basisschool niet de vrijheid om zelf te bepalen wat er bij het taalonderwijs aan de orde komt. In de Wet op het basisonderwijs is vastgelegd wat de taak van een school is op het gebied van het onderwijs. Die taak is omschreven in de zogenaamde *kerndoelen* voor het basisonderwijs. In de kerndoelen is globaal opgesomd wat de kinderen aan het eind van de basisschool moeten kennen en kunnen. Ook voor het taalonderwijs zijn er kerndoelen opgesteld. Je kunt ze bijvoorbeeld vinden op de website over Nederlandse taal in het basisonderwijs van de Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Op www.taalsite.nl van de SLO kun je de kerndoelen downloaden en je vindt er een lexicon met begrippen die met taal en taalonderwijs te maken hebben. Je kunt er ook lesideeën vinden op het gebied van taalonderwijs.

Het hoofddoel voor het taalonderwijs staat in de kerndoelen als volgt omschreven:

Het onderwijs in Nederlandse taal is erop gericht dat de leerlingen:

- vaardigheden ontwikkelen waarmee ze deze taal doelmatig gebruiken in situaties die zich in het dagelijks leven voordoen;
- kennis en inzicht verwerven omtrent betekenis, gebruik en vorm van taal;
- plezier hebben of houden in het gebruiken en beschouwen van taal.

De kerndoelen voor de Nederlandse taal zijn verdeeld over vier domeinen:

- 1 mondelinge taalvaardigheid
- 2 leesvaardigheid
- 3 schrijfvaardigheid
- 4 taalbeschouwing.

Wat opvalt aan de algemene doelstelling van het taalonderwijs is dat kennis van de taal niet op de eerste plaats staat. Het belangrijkste is de taalvaardigheid van kinderen. Het taalonderwijs staat in dienst van de communicatie. Kinderen moeten zich met de taal in het dagelijks leven kunnen redden. En wat vind je van de doelstelling dat kinderen plezier beleven aan het gebruiken of beschouwen van taal? Dat lijkt een hoog gegrepen doelstelling, want de taal is voor veel basisschoolkinderen niet bepaald het hoogtepunt van de schooldag. Als je competent wilt zijn in het verzorgen van taalonderwijs zul je ook moeten leren hoe je kinderen motiveert voor taallessen. Dat kan bijvoorbeeld door aandacht te besteden aan taalspel (zie figuur 1.1).

De kerndoelen zijn vaak nog heel algemeen geformuleerd, bijvoorbeeld: 'De leerlingen kunnen algemeen gebruikte schriftelijke informatiebronnen hanteren.' Maar soms zijn ze behoorlijk gedetailleerd; zo wordt er gezegd dat kinderen bepaalde begrippen moeten kennen, zoals persoonsvorm, tegenwoordige tijd en werkwoordelijk gezegde.

Wat moet je nou met die kerndoelen? Op welke manier een basisschool de kerndoelen probeert te bereiken, staat niet in de wet. Elke basisschool is daar vrij in. De meeste scholen gebruiken voor het taalonderwijs een methode en daarin staat precies aangegeven hoe er aan de kerndoelen gewerkt wordt. Maar je hoeft niet per se een methode te gebruiken om de kerndoelen te bereiken. In hoofdstuk 2 gaan we verder in op de verschillende mogelijkheden die er zijn om taalonderwijs te geven.

Figuur 1.1 De uitgave *Taalmeesters* is speciaal bedoeld om kinderen plezier in taal bij te brengen

19

Beroepenwoorden

Nederlanders zijn een hard werkend volkje. Dat blijkt ook uit onze taal. Er zijn heel wat woorden of uitdrukkingen waar een beroep in voorkomt:

*klitsmajoor - de situatie meester zijn -
brokkenpiloot - de baas spelen*

We noemen dat

beroepenwoorden

In sommige woorden is de naam van het beroep wat meer verborgen, zoals in *brillenkoker* en *sober*.

1 Welke beroepen of functies zitten er in de volgende woorden verborgen? Kijk goed, maar maak er niet te veel werk van.

- geneesmiddel*
- miniposter*
- overmeesteren*
- kanongebulder*
- minderwaardig*
- zweverig*
- veldslagerecht*
- trechteropening*
- verboden*
- tolkantoor*
- afbeulen*
- klimkers*
- dartspeler*
- krabt*

smid _____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

44

Bron: Bekadidact, *Taalmeesters* 6, p. 44

1.4 Taal bij andere vakken

Niet alleen bij het taalonderwijs vergroten kinderen hun taalvaardigheid en kennis van de taal, in alle situaties waarin er gecommuniceerd wordt leren kinderen iets op het gebied van taal. De meeste taalvaardigheid leren kinderen zelfs buiten de taalles in de interactie en omgang met anderen. Kleuters van vier jaar hebben zich de belangrijkste regels en woorden van het Nederlands al eigen gemaakt zonder dat daar één taaldocent aan te pas is gekomen. Je leert de taal het beste door er gewoon gebruik van te maken, door veel te praten met andere mensen. Misschien heb je dat zelf wel eens meegemaakt toen je een tijdje in het buitenland was: als je steeds alleen maar Engels kunt praten, leer je het snelst.

Op de basisschool zijn er buiten de taallessen tal van situaties waarin kinderen met taal bezig zijn. Als in een kringgesprek een jongen trots vertelt dat hij een nieuwe USB-stick heeft gekregen van 128 MB, dan kunnen kinderen die

dat woord niet kennen daar weer iets van leren. Zo zijn er veel situaties waarin kinderen nieuwe woorden en uitdrukkingen leren. Bij heel veel vakken op de basisschool wordt voor een belangrijk gedeelte gewerkt aan vergroting van de woordenschat. Kijk maar eens naar het lesje uit de methode *Geobas* in figuur 1.2.

Figuur 1.2 Een lesje uit *Geobas* jaargroep 6

Na 1600: molens en polders

In 1607 begint Jan Adriaanszoon met een geweldig avontuur. Hij probeert één van de grote meren, de Beemster, droog te krijgen. Eerst laat hij een dubbele dijk rondom de Beemster bouwen. Tussen die ringdijken komt een ringvaart. Op de dijk aan de kant van het meer laat hij 43 windmolens bouwen. Die molens pompen het water uit het meer in de ringvaart. Vanuit de ringvaart stroomt het water dan naar een kanaal of een rivier. En vandaar naar de zee. In 1612 valt de Beemster droog. Iedereen is verbaasd over dit wonder. Ook andere meren worden daarna drooggemalen: de Schermer, de Purmer, de Wormer. En Jan Adriaanszoon wordt voortaan Leeghwater genoemd...

afb. 8

- 25 Wat doet de windmolen van afb. 8?
Kies de goede zin:
a Hij maalt graan.
b Hij pompt het water uit de polder in de ringvaart.
- 26 Zet deze woorden in de volgorde van polder tot zee: ringvaart - zee - rivier - poldersloot - molen.
- 27 Welke meren zijn door Leeghwater drooggelegd?
- 28 Lopen de schapen op afb. 8 op de ringdijk of in de polder?
- 29 De windmolens werken niet altijd. Waarom niet?
- 30 Maak opdracht 2 en 3 in je werkboek.

Bron: Wolters-Noordhoff, *Geobas* jaargroep 6, p. 65

De vragen die bij de leestekst gesteld worden, zijn dezelfde vragen die je tegenkomt in methoden voor begrijpend lezen. Als je die vragen wilt beantwoorden, moet je de tekst wel eerst begrijpen. Door zo'n lesje uit een aardrijkskundemethode kunnen kinderen dus veel leren op het gebied van begrijpend lezen. Meestal zijn leerkrachten daar niet op die manier mee bezig, omdat de belangrijkste doelstelling ligt op het gebied van de vakinhoud. Je wilt kinderen iets leren over bijvoorbeeld afvalverwerking, de eekhoorn of de Tachtigjarige Oorlog en het gaat je niet om taalontwikkeling. Methoden zoals *Geobas* houden zich dus niet nadrukkelijk met taal of het vergroten van de taalvaardigheid bezig, ook al doen ze het ongewild wel. Als je tijdens lessen wereldoriëntatie kinderen ook iets wilt leren op het gebied van de taal, zul je daar zelf werk van moeten maken.

Geschiedenis- en aardrijkskundemethoden zijn dus niet bedoeld om de taalvaardigheid van kinderen te stimuleren. Maar je kunt er alleen maar goed mee werken als je de taal behoorlijk beheerst. Er wordt vaak een sterk beroep gedaan op de taalkennis van kinderen. Kinderen die moeite hebben met begrijpend lezen of een kleine woordenschat hebben, zijn dan ook behoorlijk in het nadeel. Dat speelt vooral sterk bij kinderen die het Nederlands niet als eerste taal geleerd hebben. Kijk bijvoorbeeld maar eens naar de volgende tekst uit de geschiedenismethode *Wijzer door de tijd* voor groep 6:

'Leven in de stad

De stad werd bestuurd door rijke kooplui. Het hoofd van de politie was de schout. De agenten heetten rakkers. Zij controleerden de koopwaar. Was alles vers? Werd er niet gesjoemeld? Overtreders werden zwaar gestraft. Een gevangenis bestond niet. Maar de boetes waren hoog. Dieven kwamen in het schandblok. Of kregen met de zweep. Soms werd iemand de stad uitgestuurd. Hij mocht dan nooit meer in de stad komen.'

In deze tekst zitten nogal wat begrippen die niet tot de dagelijkse omgangstaal behoren, maar die wel onmisbaar zijn voor het begrijpen van de tekst. Sommige woorden worden in de tekst uitgelegd (schout, rakkers), maar veel woorden ook niet: kooplui, koopwaar, gesjoemeld, overtreders, schandblok. Als je de betekenis van deze woorden niet kent, dan weet je niet waar de tekst over gaat. Bovendien zitten er allerlei relaties tussen de zinnen van de tekst die ook de betekenis bepalen. De zinnen *Zij controleerden de koopwaar* en *Was alles vers* moet je met elkaar in verband brengen. In figuur 1.3 zie je wat voor moeilijkheden in taalgebruik in teksten kunnen voorkomen.

Uit deze voorbeelden wordt duidelijk dat je ook buiten de taalles voortdurend met taal bezig bent. Je leert kinderen nieuwe woorden, je maakt de betekenis van onbekende uitdrukkingen duidelijk of je legt het verband tussen twee zinnen uit. Je bent niet op een heel systematische manier met taal bezig, maar je sluit wel direct aan bij de leervragen van kinderen. Als een kind bepaalde woorden in een tekst niet kent, dan is dat een belemmering voor het begrijpen van een tekst. Het is een uitdaging voor een leerkracht om ook in situaties buiten de taalles de taalontwikkeling van de kinderen te stimuleren en te bevorderen.

Meer informatie over hoe je taalonderwijs kunt geven binnen andere vakgebieden vind je in Marianne Verhallen en Ruud Walst (2001). *Taalontwikkeling op school. Handboek voor interactief taalonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Figuur 1.3 **Moeilijkheden in taalgebruik**

Moeilijkheden in taalgebruik	Voorbeeld
Abstracte woorden	Rechtspraak
Figuurlijk taalgebruik	Deze uitspraak deed veel stof opwaaien
Ironie	Lief beestje, die buldog van jou
Uitdrukkingen en gezegden	Met de gebakken peren zitten
Vaktaal	Thermen
Lange woorden	Ingebruikneming
Onduidelijke relaties tussen zinnen	In Afrika is het veel warmer dan in Nederland. Gemopper over vuile kleren zullen kinderen niet gauw te horen krijgen.
Lange zinnen	Als het klimaat na de ijstijd warmer wordt, zwerven er groepjes jagers met vrouwen en kinderen door de donkere bossen en gevaarlijke moerassen
Woordspelingen	Hoe lang is een Chinees
Schrijftaalwoorden	Omstreeks
Woorden met twee betekenissen	Rooster

Opdracht

- 1.1 Geef een les met behulp van een methode voor wereldoriëntatie en besteed daarbij speciale aandacht aan de mogelijkheden om de taalvaardigheid van kinderen te ontwikkelen. Maak een verslag van de les en neem dat op in je portfolio. Geef in je verslag aan welke taalaspecten je hebt ontwikkeld.